

УДК 339.132.2:631.53.01

АНАЛІЗ ПРОПОЗИЦІЇ НА ВІТЧИЗНЯНОМУ РИНКУ НАСІННЯ СОЇ

Чехов С.А.

Національна академія аграрних наук України, м. Запоріжжя

Представлено аналіз пропозиції насіння на вітчизняному ринку насіння сої та характеристика в розрізі сортів сої та їх заявників. Аналіз поточної ситуації на ринку насіння сої України свідчить про його комерційну привабливість для селекційних вітчизняних і зарубіжних компаній. Визначено, що пропозиція на вітчизняному ринку насіння сої сформувалася за такими секторами – насіння сої вітчизняної селекції; насіння сої іноземної селекції. Наведено лідерів насінницької галузі сої, здійснена оцінка конкурентних позицій вітчизняних та іноземних сортів сої. Встановлено, що динаміка занесення сортів сої в Держреєстр сортів рослин України є позитивною з випереджаючими темпами по іноземним сортам сої. Рівень ефективності створення нових сортів іноземними селекціонерами, заявниками у порівнянні з вітчизняними є значно вищим, а темпи занесення до Держреєстру рослин - швидшими. Зроблено висновок, що сортооновлення сої відбувається швидкими темпами. Цей процес формує відповідним чином насінневу базу для товаровиробників і закладає на перспективу основи розвитку вітчизняного переробного комплексу аграрного сектору країни та нарощування експорту. Структура пропозиції на ринку насіння сої, на відміну від ситуації на вітчизняному ринку насіння соняшнику та ріпаку, демонструє перевищення частки вітчизняного насіння над часткою іноземного протягом останніх 3 років.

Ключові слова: сорти сої, пропозиція насіння, асортимент сортів сої; ринок насіння сої, вітчизняні заявники, іноземні заявники.

UDC 339.132.2:631.53.01

ANALYSIS PROPOSALS ON THE DOMESTIC MARKET SOYBEAN

Chekhov S., PhD in Econ.Sc.

National academy of agro-sciences, Zaporozhye

The article analyzes supply and suppliers of soybeans and seeds on the domestic soybean seeds market and characteristics of soybean varieties and their applicants. Analysis of the current situation of Ukrainian soybean seeds market demonstrates its attractiveness for domestic and foreign companies. The supplies of seeds on the domestic soybean seeds market are formed in the following sectors - domestic soybean seeds selection; foreign soybean seeds selection. Nevertheless, efficiency of foreign companies in breeding and registration of seeds is higher comparing with Ukrainian. Article presents leaders of soybean seed industry, assesses the competitive position of domestic and foreign suppliers. In the article it was established, that the dynamics of soybean varieties entry in the State Register of Plant Varieties of Ukraine is positive to

outpace foreign soybean varieties. The breeding of soybeans is developing much thus creating adequate basis for the future development of domestic processing complex of agrarian sector of the country and increase of export. The structure of the proposal of soybean seeds shows the higher share of domestically produced seeds during last 3 years, contrary to sunflower seeds and rapeseeds market.

Keywords: varieties of soybean, proposal seed, assortment of soy varieties; market of soybean, domestic applicants, foreign applicants, competition.

Актуальність проблеми. Сьогодні Україна посідає восьме місце в світі та перше місце у Європі за посівними площами та обсягами виробництва сої. За останні 5 років площі під соєю значно зросли і соя зайняла другу позицію серед основних олійних культур за соняшником, «потіснивши» при цьому ріпак. Ринок сої в Україні розширив власні межі, набув ознаки самостійності, продовжуючи нарощувати щороку свої оберти [11, с. 55].

Основою інтенсифікації виробництва сої в Україні є фактор зростання урожайності з 16,2 ц/га у 2010 р. до 21,6 ц/га у 2014 р. через використання у виробництві сучасних сортів інтенсивного типу. В той же час, генетичний потенціал сучасних сортів сої становить 40-50 ц/га, а на крапельному зрошенні перевищує показник 60 ц/га. Таким чином, перевищення потенційного рівня урожайності становить до 2 разів і в цьому закладений вагомий резерв на перспективу подальшого нарощування виробництва сої в Україні. Сорт виступає провідним чинником підвищення інтенсифікації виробництва сої, тому що за рахунок сортооновлення можна досягти збільшення валових зборів олійних культур до 30%, а по сої до 40 %.

Динаміка розвитку вітчизняного ринку сої, популяризація вирощування культури, диверсифікація напрямків її споживання, постійно зростаючий попит на товарну сою і соєву олію на внутрішньому і зовнішньому ринках, нарощування експорту привертають особливу увагу як фахівців галузі, так і вчених-економістів [10, С. 94]. Затребуваною соя стала завдяки властивості культури щодо поліпшення якості ґрунтів. Соя незамінна в сівозміні, тому що коренева система поліпшує структуру ґрунту, збагачує почву азотом за рахунок азотфіксуючих бактерій. Серед технічних культур соя виступає як альтернативна яра культура, що замінює в сівозмінах насамперед, соняшник.

Виробництво сої в Україні щороку зростає. Тенденція до нарощування виробничих показників сої характеризується стійкістю, стабільністю і планомірним зростанням по всій території України, демонструючи при цьому щороку рекордні позначки. Так, збільшення обсягів валового збору сої в Україні за останні п'ять років відбулося з 1,7 млн. т до 3,9 млн. т, або у 2,3 рази, а площа посіву сої перевищила у поточному році 2 млн. га проти 1 млн. га у 2010 р.

Аграрні підприємства використовують для посіву переважно насіння вітчизняної селекції, тоді як по інших олійним культурам використовуються іноземні сорти і гібриди. В той же час, існує дискусійне питання щодо ввезення генетично модифікованих сортів сої іноземної селекції на «терена» нашої країни і фактичному домінуванні сортів ГМ сої у структурі її посівів. Найбільше застереження щодо використання товарної продукції, вирощеної на основі ГМ сортів сої - виробництво продовольчих груп товарів. З іншого боку, не можна виключати дію законів ринку, яка проявляється у підвищенні попиту на ГМ сорти сої з боку сільськогосподарських виробників зв'язку з їх вищим рівнем продуктивності, технологічністю вирощування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку ринку сої присвячені праці Боднар О.В. [1], Бойко О.О. [2], Бурки А. [3], Підлубної О.Д. [8]. Питання сортових ресурсів сої представлено в дослідження В. Петриченка [6], О.В. Захарчука [5], Ковальчук Т [7]. Однак існує достатньо традиційних і нових проблем розвитку галузі насінництва олійних культур. Так, поглибленого вивчення потребують питання, які пов'язані з аналізом конкурентного середовища на ринку насіння сої, пошуку шляхів підвищення конкурентоспроможності вітчизняного насінництва сої.

Мета - здійснити аналіз пропозиції на вітчизняному ринку насіння сої з урахуванням особливостей ресурсного потенціалу вітчизняної та іноземної селекції.

Результати досліджень. Сорт висупає ключовим фактором підвищення конкурентоздатності аграрних підприємств, а районований сорт – є шляхом до отримання високого урожаю. На цьому наголошує академік НААН В. Петриченко: «Через нераціональне розміщення посівів тих чи інших сортів сої (і вітчизняних і зарубіжних) ми цього року втратили майже 300 тис. т соєвих бобів вартістю в цілому майже 2

млрд. грн при цьому раціональне розміщення – це не те, що вимагає додаткових ресурсів» [12, с. 43-44].

Сорта сої є товаром на насінневому ринку сої. Вітчизняний ринок насіння сої представлений в переважній більшості сортами сої вітчизняної і іноземної селекції. Окремим питанням в контексті ринку насіння сої є застосування на теренах нашої країни сортів ГМО сої. З цього приводу вже давно точаться суперечки діаметрально протилежних позицій про необхідність заборони або легалізації процесу ввезення сортів ГМО сої в Україну. Питання це є важливим тому, що, по-перше, за неофіційними джерелами від 30 до 90 % посівів сої засіяно трансгенними сортами, а по-друге, в Україні немає жодної організації, яка володіє точними даними щодо кількості засіяних площ та кількості ввезеного насінневого матеріалу рослинами ГМО [5, С. 5]. При цьому необхідно враховувати, що високий рівень попиту на сорти ГМО сої пояснюється декількома перевагами над традиційними сортами: швидким дозріванням, невибагливістю до добрив та засобів догляду, високою урожайністю. Крім того, соя є самозапильовачем, і використання в подальшому одного і того ж сорту практично не позначається на його властивостях. Тобто насіння одного сорту можна ромножувати і висівати багато років, в тому числі і ГМО сорти.

Соя – культура, на яку зростає попит серед виробників щороку. Це пояснюється гарантованим збутом кінцевої продукції за високою ринковою ціною через збільшення переробних потужностей на внутрішньому ринку, які завантажені на сьогоднішній день на 65-70 відсотків. Перспективність розвитку вітчизняного ринку сої зумовлює комерційний інтерес вітчизняних і іноземних селекційних компаній у розробці і продажу нових сортів сої з параметрами, що наближені до запитів виробників товарного насіння.

Основним завданням, яке визначають для себе фахівці селекційних інститутів – створення нових високоврожайних сортів сої, які мають бути адаптованими до умов вирощування, стійкими до посухи, розтріскування і вилягання, мати підвищений вміст протеїну та олії і бути придатними для органічного вирощування і широкострічкової технології [9, С. 46].

Вивчення динаміки кількості зареєстрованих сортів і заявників сої в Україні доводить привабливість насінницького ринку сої для селекційних

вітчизняних і зарубіжних компаній. В Державному реєстрі сортів рослин, придатних до поширення в Україні на поточний рік внесено 173 сорти сої від 37 заявників проти 116 сортів від 26 заявників у 2013 р. Динаміка занесення сортів сої позитивна. Як бачимо, тільки за останні 3 роки кількість заявників зросла на 11 компаній, а кількість сортів сої - на 57.

На сьогоднішній день основний асортимент пропозиції насіння сої формують українські, сербські, швейцарські компанії. На їх долю приходиться 145, або 84% сортів насіння сої у 2015 р. Інші заявники не відіграють на ринку насіння сої вагомої ролі. Випереджаючими темпами нарощують свою присутність українські заявники, кількість сортів яких зросла найбільше – з 90 до 117, на другій позиції – швейцарська компанія, яка збільшила кількість сортів сої з 1 до 11 за останні 3 роки. Покинула український ринок насіння сої російська наукова установа, присутність якої на ринку була не значною (1 сорт). Відмітимо, що в 2015 р. на ринку насіння сої з'явився новий хорватський заявник, що зареєстрував 1 сорт (табл. 1).

Важливим для розуміння ефективності селекційних установ на ринку насіння сої є аналіз показника кількості сортів на 1 заявника. Так, на 1 заявника в середньому приходиться від 4,5 сортів у 2013 р. до 4,7 - у 2015 р.

Таблиця 1. - Кількість сортів сої і їх заявників в Державному реєстрі сортів рослин придатних до поширення в Україні за 2013-2015 рр.

Країна	2013 р.			2014 р.			2015 р.			Зміни, (+;-)		
	заявники, од.	Сорти, шт.	на 1 заявника сортів, шт	заявники, од.	Сорти, шт.	на 1 заявника сортів, шт	заявники, од.	Сорти, шт.	на 1 заявника сортів, шт	заявники, од.	Сорти, шт.	на 1 заявника сортів, шт
Франція	2	2	1	3	7	2,3	3	9	3	1	6	2
Австрія	1	1	1	1	3	3	1	3	3	-	2	2
США	1	1	1	2	2	2	2	3	1,5	1	2	2
Канада	1	3	3	1	1	1	2	4	2	1	1	1
Сербія	1	15	15	1	15	15	1	17	17	-	2	2
Німеччина	-	-	-	1	2	2	3	6	2	2	4	-
Хорватія	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1
Росія	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-1	-1	-1
Швейцарія	1	1	1	1	7	7	1	11	11	-	10	10
Кіпр	1	2	2	1	2	2	1	2	2	-	-	-
Україна	17	90	5,3	18	95	5,3	22	117	5,3	5	27	-
Всього:	26	116	4,5	29	134	4,6	37	173	4,7	11	57	0,2

Джерело: Державний реєстр сортів рослин, придатних до поширення в Україні на 2013-2015 рр.

На 1 заявника українського походження приходиться в середньому 5,3 сорти сої, на 1 сербського заявника приходиться від 15 сортів у 2013 р. до 17 сортів у 2015 р. На 1 швейцарського заявника - від 1 сорту у

2013 р. до 11 сортів у 2015 р. Як бачимо, рівень ефективності створення нових сортів іноземними селекціонерами, заявниками у порівнянні з вітчизняними є значно вищим, а темпи занесення до Держреєстру рослин - швидшими.

Структура пропозиції на ринку насіння сої, на відміну від ситуації на вітчизняному ринку насіння соняшнику та ріпаку, демонструє перевищення частки вітчизняного насіння над часткою іноземного протягом останніх 3 років. На теперішній час, сорти вітчизняні сорти становлять 67%, іноземних – 33% (Рис. 1).

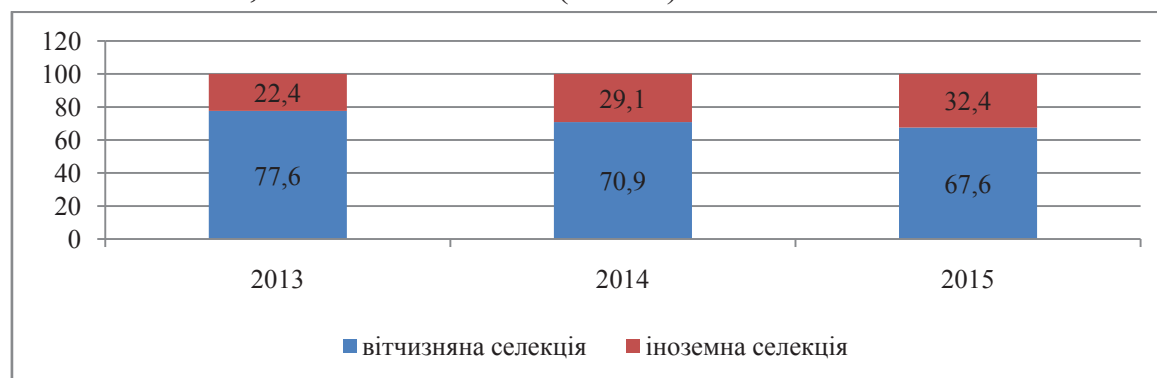

Рис. 3. Зміни структури пропозиції на ринку насіння сої, %

Джерело: розроблено автором

В той же час, встановилася чітка тенденція до зменшення частки вітчизняної селекції на ринку насіння сої, а позиції іноземних компаній зміцнюються. В сегменті вітчизняних заявників насіння сої представлено позиціями наукових установ Національної академії аграрних наук України. Найбільша кількість сортів сої зареєстровано Інститутом кормів НААН – Кивін, Оріана, Хуторяночка, Вежа, Монада, Смолянка, Омега Вінницька, Оксана, Анатоліївка, Феміда, Золотиста; Інститутом землеробства НААН - Анжеліка, Устя, Єлена, Сузір'я, Вільшанка, Легенда, Іванка, Київська 98, Хвиля, Сіверка; Селекційно-генетичним інститутом НААН – Ельдорадо, Мельпомена, Берегиня, Донька, Антарес, Данко, Сяйво; Інститутом рослинництва ім. Юр'ва НААН – Мрія, Версія, Романтика, Фея, Байка, Скеля, Подяка (Рис. 2).

Крім державних наукових установ, на ринку вітчизняних сортів сої широко представлені сорти (10 сортів) компанії ПП «Соевий вік».

Конкуренцію в сегменті іноземного насіння сої складають сорти Інституту польовництва та овочів (Сербія) – Лара, Лариса, Меркур, Таврія, Полтава, Галина, Іна, Ірина; «Семенсес прогрейн інк» (Швейцарія) – Моравія, Богеміас, Кассіді, Кіото, Сілесія; «Євраліз» (Франція) - Спонсор, Амфор, ЕС Сенатор, ЕС Ментор (Рис. 3).

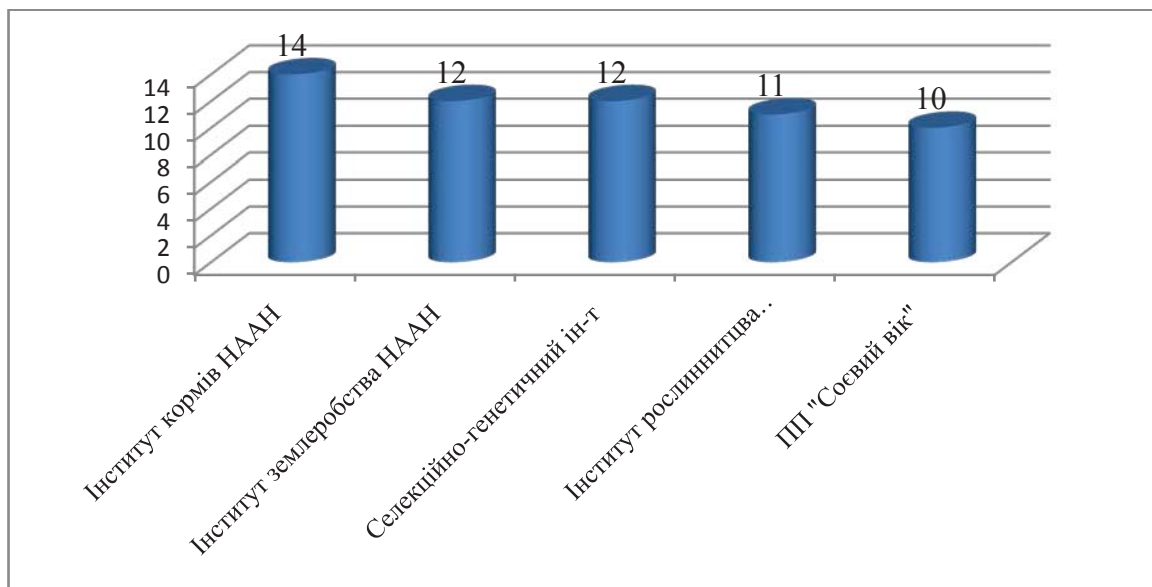

Рис. 2. Лідери за кількістю сортів сої в Держреєстрі в сегментів вітчизняних заявників у 2015 р.

Джерело: розроблено автором

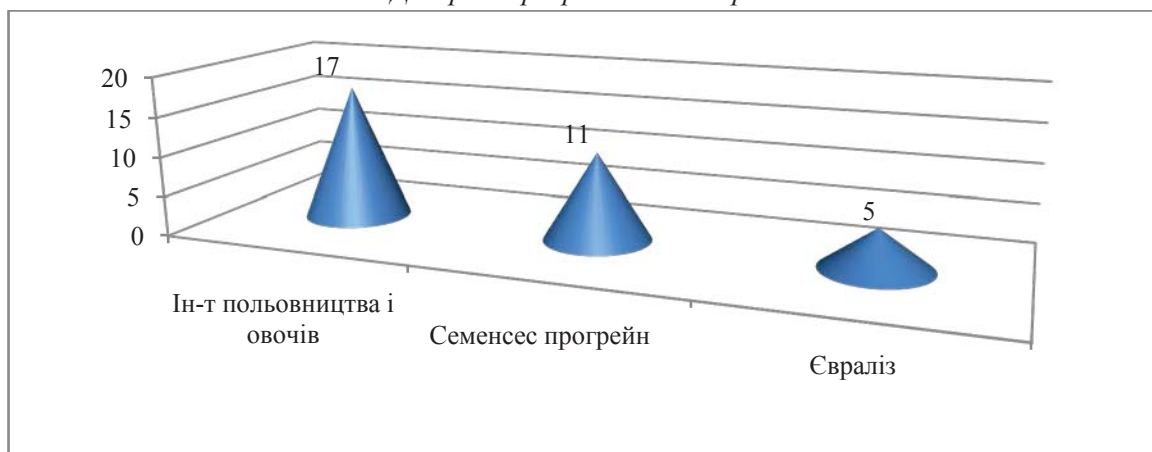

Рис. 3. Лідери за кількістю сортів сої в Держреєстрі в сегментів іноземних заявників у 2015 р.

Джерело: розроблено автором

Переважна більшість сортів сої, що представлено в Реєстрі на 2015 р. не перевищують рік реєстрації 5 років (60% від загальної кількості). Співвідношення нових і старих сортів складає 60:40. Однак є окремі одиничні випадки підтримування в Реєстрі застарілих сортів. Наприклад, сорт Витязь 50 (рік реєстрації 1992) - заявник Інститут землеробства НААН, сорт Ізмурудна (рік реєстрації 1995) – заявник - Кіровоградський інститут АПВ. Не дивлячись на це, відбувається активне сортооновлення і заміна старих сортів сої новими аналогами, які є більш сучасними і адаптованими.

Висновки. Отже, пропозиція насіння на вітчизняному ринку сої в контексті кількості і асортименту сортів сої характеризується

розширенням ємності ринку, домінуванням вітчизняних селекційних новацій над іноземними розробками, гострою конкуренцією в сегменті українських заявників сортів сої. Аналіз пропозиції насіння сої за останні три роки показав активність заявників щодо оновлення сортів сої. Прослідковується чітка тенденція нарощування сортів іноземної селекції і їх заявників в Державному реєстрі сортів рослин придатних для поширення в Україні протягом останніх 3 років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Боднар О.В. Перспективи збільшення доданої вартості на ринку соєвих бобів і продуктів їх переробки в Україні / О.В. Боднар // Економіка АПК. – 2015. - №3. - С. 51-60.
2. Бойко О.О. Економіко-математична модель оптимального розміру посівних площ сої в Україні / О. О. Бойко // Агросвіт. - 2015. - №2. - С. 15-18.
3. Бурка А. Соя в Україні / А.Бурка // Зерно. – 2015. - № 3 (108). – С. 120-123.
4. Дерев'янський В. Экологическая соя по-хмельницки / В. Дерев'янський. [Електр. ресурс]. - Режим доступу: <http://www.zerno-ua.com/?p=13232>
5. Захарчук О.В. Формування системи інтеграції науки і виробництва в АПК / О. Захарчук // Агросвіт. – 2015. – №20. – С. 3-7.
6. І урожаї збільшуються, і експорт / І. Сидорук // Аграрний тиждень. – 2015. - №12 (303). – С. 42-45.
7. Ковальчук Т. Українське сіяти вигідно / Т. Ковальчук // Агробізнес сьогодні. – 2015. - № 23 (318). – С. 18-20.
8. Підлубна О.Д. Економічна ефективність виробництва насіння сої на регіональному рівні / О.Д. Підлубна, С.М. Концеба // Економіка АПК. - 2015. - №1. - С.14-20.
9. Сортівні ресурси ТОВ «НДІ сої» // Аграрний тиждень. – 2015. - №12 (303).– С. 46-47.
10. Чехова І.В. Ринок сої в Україні/ І.В. Чехова, С.А. Чехов // Науково-виробничий журнал «Агроном». – 2015 - №4 (50). – С.94-98.
11. Chekhov S. Functioning of the market of soybean in Ukraine / S. Chekhov // Економіка і регіон. Науковий вісник Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка «Економіка і регіон». - № 4 (53).- Полтава, 2015 – С. 55-60.